

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ «СОНЦЕ Є ЖИВА ІСТОТА» В РОМАНАХ У. ГОЛДІНГА

Марія Бакаєва

м. Донецьк

Стаття присвячена вивченню способів вербалізації концептуальної метафори, одного з атрибутів художнього мовлення, що беруть участь у створенні індивідуально-авторського бачення світу. В роботі розглядається концептуальна метафора-персоніфікація СОНЦЕ Є ЖИВА ІСТОТА в романах У.Голдінга та способи її представлення в тексті.

The article deals with the means of verbalisation of conceptual metaphor which is one of the attributes of literary language and takes part in the creation of an individual world view. The conceptual metaphor THE SUN IS A LIVING BEING and the ways of its verbalisation are studied in the article.

1. Художній текст як об'єкт лінгвістичного аналізу

Художній текст протягом довгого часу є об'єктом дослідження різних областей лінгвістики [19, 155] – поетики, риторики, наратології, філологічної семіотики, історії літератури, психології творчості, естетики, стилістики тощо. Численними є і методики аналізу [12, 169-170; 15, 94].

М. Тернер вважає, що однією з головних причин вивчення творів художньої літератури є бажання зрозуміти, як працює людське мислення, оскільки його особливості найкраще видні при розгляді саме літературних творів [22, 12-14]. На думку вченого, вивчення людського мислення потрібно проводити саме на творах художньої літератури [21, 7].

У сучасній лінгвістиці існує кілька напрямів дослідження художнього тексту, з яких пріоритетними визнають антропоцентричний та когнітивний. Когнітивний підхід до вивчення семантики тексту дає змогу по-новому осмислити семантичні особливості авторського стилю, трактувати та аргументувати авторський вибір мовних засобів, бо кожний письменник

добирає мовні засоби відповідно до змісту і задуму художнього твору, з огляду на свої лінгвістичні погляди і стилістичні плани [5, 8]. При цьому матеріалом може служити як окремий твір, так і сукупність творів одного автора [11, 9].

2. Метафора – невід’ємний елемент індивідуально-авторського стилю письменника

Одним з атрибутів художнього мовлення, які беруть участь у створенні індивідуально-авторського бачення світу, є метафора [16, 5]. Незаперечним є той факт, що людське мислення метафоричне вже по своїй суті, тобто метафора від природи властива людському мисленню й пізнанню [20, 6]. Дослідженню різноманітних аспектів метафори присвячені праці багатьох вчених – В.Г. Гака, О.Н. Іваницької, Б.П. Іванюка, Н.А. Кожевникової, А.О. Попової, В.М. Телії, М. Джонсона, Дж. Лакоффа [2; 6; 7; 9; 13; 17; 20] та ін. Однак, незважаючи на досить великий досвід вивчення та таксономічного опису, аналіз концептуальної метафори з точки зору об’єктів та понять, що застосовуються для її створення, тобто з погляду царини джерела, присутній лише в декількох працях, присвячених цьому явищу [4; 8; 18].

Матеріалом для дослідження художньої образності окремого автора була обрана творчість Вільяма Голдінга, одного з найбільш значних прозаїків Великобританії. Стаття присвячена аналізу способів вербалізації концептуальної метафори-персоніфікації СОНЦЕ Є ЖИВА ІСТОТА в романах письменника.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити низку завдань:

- сформулювати визначення одного з видів метафори – метафори-персоніфікації;
- визначити критерії відбору мовного матеріалу для дослідження способів вербалізації концептуальної метафори-персоніфікації СОНЦЕ Є ЖИВА ІСТОТА та скласти корпус фактичного матеріалу;
- проаналізувати отриманий фактичний матеріал за розробленою схемою.

3. Концептуальна метафора-персоніфікація

Перш ніж перейти до аналізу матеріалу дослідження, доцільно надати визначення персоніфікації як одного з підвидів метафори.

Аналіз літератури за проблемою дослідження свідчить, що розрізняють два терміни: «персоніфікація» й «уособлення». Під «**уособленням**» розуміють стилістичний прийом або троп, для якого характерно перенесення ознак і властивостей **живих істот** на неживі предмети (артефакти, об'єкти і явища природи, абстрактні сутності) [3, 316; 14, 175]. «**Персоніфікація**» розглядається як стилістичний прийом або троп, для якого характерно перенесення ознак і властивостей **людини** на неживі предмети (артефакти, об'єкти і явища природи, абстрактні сутності) [3, 186; 14, 207].

Інші вчені використовують «**персоніфікацію**» як загальний термін для позначення тропу, що характеризується приписуванням неживим предметам (артефактам, об'єктам і явищам природи, абстрактним сутностям) властивостей й ознак **живих істот** [1, 286; 10, 423].

В цій роботі **персоніфікація** визначається як особливий підвид метафори, для якого характерне перенесення рис, властивостей й ознак живої істоти (людина, тварина тощо) на неживі предмети або явища.

4. Аналіз метафоричних виразів (МВ), що вербалізують концептуальну метафору-персоніфікацію в романах У. Голдінга

Аналіз базується на корпусі матеріалу, відібраного за допомогою метода суцільної вибірки з романів У.Голдінга. Оскільки одна й та ж концептуальна метафора на мовному рівні може мати різні варіанти вербалізації, для позначення способів вербалізації концептуальної метафори в мові використовується термін «**метафоричний вираз**», під яким розуміється вираз, в якому перенесення найменування здійснюється на підставі подібності, спільності (реальної чи уявної) двох об'єктів. Метафоричний вираз може бути представлений в мові не лише метафорою в традиційному її розумінні, але й такими її різновидами як метаморфоза (повне ототожнення різних за своєю сутністю об'єктів), порівняння (часткове

уподібнення об'єктів), метафоричний епітет (метафоричне визначення певного денотата), а також мертвою або стертою формою метафори.

Корпус фактичного матеріалу складається з 2342 метафоричних виразів. Аналіз отриманого фактичного матеріалу складається з п'яти етапів:

- концепти-референти отриманого корпусу метафоричних виразів розподіляються за концептосферами та з'ясовується кількісний склад кожної концептосфери;
- з використанням метода фреймового моделювання розкривається структура кожної отриманої концептосфери-референта та визначаються ієрархія концептів всередині концептосфери та відносини між концептами;
- наступним кроком аналізу фактичного матеріалу є дослідження того, які саме поняття використовувались при створенні метафоричних виразів кожної концептосфери-референта окремо, та проведення розподілу концептів-корелятів за двома концептосферами ЖИВА ІСТОТА та НЕЖИВІ ОБ'ЄКТИ ТА ЯВИЩА;
- застосування методу кількісного аналізу дозволить встановити частотність використання понять, що належать до концептосфери-корелята ЖИВА ІСТОТА, при створенні метафоричних виразів;
- структура концептосфери-корелята ЖИВА ІСТОТА та відносини між концептами, що її складають, встановлюються із застосуванням метода фреймового моделювання.

В результаті аналізу фактичного матеріалу було з'ясовано, що концепти-референти відібраних метафоричних виразів формують дві концептосфери СВІТ ЛЮДИНИ (1301 МВ) та СВІТ ПРИРОДИ (1041 МВ). Складовою частиною концептосфери СВІТ ПРИРОДИ є концепт *СОНЦЕ* (58 МВ). Аналіз корелятів метафоричних виразів вказує на те, що в більшості випадків концепт *СОНЦЕ* асоціюється з живою істотою (табл. 1.):

Таблиця 1. Типи корелятів, що застосовуються в процесі метафоризації концепта-референта «сонце»

№	Тип корелятивів концепта-референта <i>СОНЦЕ</i>	Кількість прикладів	Кількість в %
1.	Живе	33	56,9
2.	Неживе	25	43,1
Всього		58	100

Як видно з таблиці 1, при метафоризації такого об'єкту природи як сонце, персоніфікація займає досить значне місце – 56,9 %. Розглянемо детальніше склад концептосфери-джерела ЖИВА ІСТОТА, тобто які саме концепти-кореляти до неї належать. Концептосферу-корелят ЖИВА ІСТОТА (концептуальна метафора виділена жирним шрифтом, референтом для всіх прикладів є концепт *СОНЦЕ*, корелят підкреслено) формують концепти на позначення:

I. частин тіла (*РУКИ*): *The **golden hands** of the sun stroked him warmly and he was conscious of sunlight like waves as if someone were stirring it with a paddle.*

‘Золоті **руки** сонця тепло гладили його й він відчував, що сонячне світло було волнами, які начебто хтось шевелив веслом’ [23, 263]; . . . *the warm **hand** of the sun.* ‘. . . тепла **рука** сонця’ [28, 214];

II. почуттів (*ВОРОЖІСТЬ*): . . . *the sun's **enmity*** . . . ‘. . . **ворожість** сонця . . .’ [26, 14];

III. діяльності:

1) види руху: “*And so he shall! **Let him (the sun) move as he chooses!**” ‘«І він таки так зробить! **Нехай він (сонце) рухається як хоче!**»’ [29, 37]; “*To tell you the truth, Mr Willis, I am so glad to see him (the sun) up there with the snowy clouds about him that **he may dance a jig** for all I care!*” ‘Якщо казати правду, містер Вілліс, я такий радий бачити його (сонце) там зверху з сніговими хмарами над ним, що **воно може навіть танцювати джигу** – мені все одно!’ [29, 37];*

2) різні способи пересування в просторі: *By the early evening the **sun had gone** and a brassy glare had taken the place of clear daylight.* ‘На початку вечора **сонце пішло** та мідне сяйво посіло місце чіткого денного світла’ [26, 145];

When the sun comes back ... ‘Коли сонце повернеться ...’ [25, 36]; *He saw the sun below him with its snail movement...* ‘Він бачив сонце під собою, яке рухалося як равлик’ [27, 69]; *The sun woke me, as it crawled on to my face . . .* ‘Сонце розбудило мене, коли повзло по моєму обличчю ... ’ [28, 21]; *We wait here for the sun to climb the sky ...* ‘Ми почекаємо тут поки сонце вилізе на небо ...’ [29, 36]; “*Sir, I do not know how the sun may behave among those gentlemen ashore but I know that he (the sun) climbs up the sky in the royal nau.*” ‘«Сер, я не знаю, як сонце може поводитися серед тих джентльменів на березу, але я знаю, що воно (сонце) лізе на небо в королівському флоті»’ [29, 37];

3) приймання їжі: ... *the mist is drunk up by the sun ...* ‘... туман випитий сонцем ...’ [24, 258]; *The sun will drink up the mist.* ‘Сонце вип’є туман’ [25, 47];

4) видавання звуків: *He approved of the sun which said nothing but lay there, brighter and brighter and purer and purer.* ‘Він схвалював сонце, яке нічого не казало, але лежало там, дуже яскраве й чисте’ [23, 47];

5) здатність бачити: ... *the sun looked down into the top of the dead tree and breathed warmly on the two people.* ‘... сонце дивилося на верхівку мертвого дерева та тепло дихало на двох людей.’ [25. 142]; *The sun winked at him.* ‘Сонце підморгнуло йому.’ [27, 98];

6) перебування на одному місці: *(the gap) ... it was full of golden light and the sun was sitting in it.* ‘(галявина) ... вона була наповнена золотим світлом й сонце сиділо в ній’ [25, 228];

7) процес малювання: *The sun was making a stipple of bright spots over the undergrowth and the wet brown ground.* ‘Сонце малювало пунктиром з яскравих плям по підліску та вологій коричневій землі’ [25, 110];

8) випускання стріл: . . . *the afternoon sun emptied down invisible arrows.* ‘... полуденне сонце випускало невидимі стріли’ [26. 61];

9) хапання руками: *A cloud moved away from the sun and the sun itself seized him with many golden hands and warmed him.* ‘Хмара пішла від сонця та захапала його багатьма золотими руками й нагріла його.’

сонце само стиснуло його багатьма золотими руками й зігріло його.’ [23, 263];

10) заволодіння чимось: *The air is warm and sometimes hot, the sun lays such a lovely hand on us!* ‘Повітря було теплим та іноді навіть гарячим; сонце дуже добре нами заволоділо!’ [29, 189];

11) опір чомусь: *The sun resisted without apparent effort our naval broadside!* ‘Сонце опиралося нашому флотському ... **без видимих зусиль**’ [29, 39].

Отже, як видно з поданих вище прикладів, явище персоніфікації не являє собою поодиноких окремих прикладів, але навпаки, створює цільний та яскравий образ сонця як живої істоти. Такий об’єкт природи як сонце постає перед нами у вигляді живої істоти, яка має частини тіла й характеризується з точки зору наявності почуттів, хоча вони, зазвичай, притаманні лише людині. Сонце як жива істота досить активно діє. Йому притаманні такі види діяльності, як здатність рухатися, пересуватися в просторі, приймати їжу, видавати звуки, дивитися та підморгувати, сидіти, робити щось, випускати стріли, хапати щось руками, починати володіти чимось, опиратися чомусь.

Тож, як показують приклади, із сукупності персоніфікованих метафоричних виразів – часткових проявів властивостей, притаманних живій істоті, – формується концептуальна метафора-персоніфікація СОНЦЕ Є ЖИВА ІСТОТА. Беручи до уваги той факт, що в романах У.Голдінга персоніфікуються як об’єкти, так і явища природи, можна говорити про більш загальну концептуальну метафору-персоніфікацію ПРИРОДА Є ЖИВА ІСТОТА.

5. Перспективи подальших досліджень

В подальшому планується розглянути спектр концептосфери-джерела ЖИВА ІСТОТА, тобто для яких саме концептів-референтів складові даної концептосфери використовуються як корелят в процесі метафоричного осмислення різноманітних об’єктів природи в романах У. Голдінга.

Список використаних джерел

1. *Ахманова О.С.* Словарь лингвистических терминов. Изд. 2-е, стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 576 с.
2. *Гак В.Г.* Метафора: универсальное и специфическое // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 11-26.
3. *Ганич Д.І., Олійник І.С.* Словник лінгвістичних термінів. – К.: «Вища школа», 1985. – 360 с.
4. *Дехнич О.В.* Концептуальная метафора People are trees в современном английском языке: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Белгород, 2004. – 157 с.
5. *Єсипенко Н.Г.* Лексико-семантичні компоненти авторського стилю і мовна картина світу (на матеріалі англомовної прози воєнної та мирної тематик): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Чернівці, 2007. – 22 с.
6. *Иваницкая Е.Н.* Метафора Александра Грина // Проблемы экспрессивной стилистики. – Издательство Ростовского университета, 1987. – С. 124-127.
7. *Іванюк Б.П.* Метафора і літературний твір: структурно-типологічний та прагматичний аспекти дослідження (на матеріалі російської літератури): Автореф. дис. ... докт. філол. наук. – К., 1999 – 33 с.
8. *Керимов Р.Д.* Артефактная концептуальная метафора в немецком политическом дискурсе: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Кемерово, 2005. – 186 с.
9. *Кожевникова Н.А.* Метафора в поэтическом тексте // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 145-165.
10. *Краткая литературная энциклопедия* / Гл. ред. Мурари-Припев – Т. 5 – М.: «Советская энциклопедия», 1968. – 976 стб.
11. *Мазенова О.В.* Лінгвістичні особливості ідіостилу Сохраба Сеперхі: автореф. дис. на соиск. учен. степ. к. филол. н.: 10.02.13 Київ, 2007. – 19 с.

12. *Ніконова В.Г.* Трагедійна картина світу в поезиці Шекспіра: Монографія. – Д.: Вид-во ДУЕП, 2007. – 364 с.
13. *Попова А.О.* Когнітивна метафора та її типи: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Донецьк, 2003. – 21 с.
14. *Розенталь Д.Э., Теленкова М.А.* Словарь-справочник лингвистических терминов. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1985. – 399 с.
15. *Смушицька І.В.* Художній текст як об'єкт лінгвістичного аналізу // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи / НАН України. Центр наук. дослідж. і викладання інозем. мов; Редкол.: В.В. Акуленко (голов. ред.) та інші – К.: Логос, 2006. – № 1. – 2006. – С. 94-10.
16. *Телия В.Н.* Предисловие // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 3-10.
17. *Телия В.Н.* Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 26-52.
18. *Чудакова Н.М.* Концептуальная область «неживая природа» как источник метафорической экспансии в дискурсе российских средств массовой информации: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. – Екатеринбург, 2005. – 277 с.
19. *Шкурко Т., Четырешникова Л.* Роль художественного концепта в изучении идиостиля // Нова філологія: Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2008. – № 29 – С. 155-159.
20. *Lakoff G., Johnson M.* Metaphors We Live By. – Chicago: Chicago Univ. Press, 1985. – 242 p.
21. *Turner M.* The Literary Mind. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – 188 p.
22. *Turner M.* Death Is the Mother of Beauty. – USA: Cybereditions, 2000. – 176 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

23. *Golding W.* *Darkness Visible.* – London-Boston: Faber and Faber, 1983. – 265 p.
24. *Golding W.* *Fire Down Below.* – London: Faber and Faber, 1989. – 313 p.
25. *Golding W.* *The Inheritors.* – London: Faber and Faber, 1988. – 233 p.
26. *Golding W.* *Lord of the Flies.* – New York: A Perigee Book, 2001. – 208 p.
27. *Golding W.* *Pincher Martin.* – London: Faber and Faber, 1962. – 208 p.
28. *Golding W.* *The Pyramid.* – London: Faber and Faber, 1988. – 217 p.
29. *Golding W.* *Rites of Passages.* – London: Faber and Faber, 1982. – 278 p.

Means of verbalisation of conceptual metaphor THE SUN IS A LIVING BEING
in the novels by W. Golding.

Бакаєва Марія

аспірант кафедри англійської філології Донецького Національного
Університету

вул. Щорса, 92 кв. 8

83114 м. Донецьк

т. /062/ 311-97-14, 8-050-929-80-76